

УДК 34:004:339.9

НОРМАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА

В.П. Дубіщев, доктор економічних наук. Ю.Б. Вертелецька.
Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка

© Дубіщев В.П., 2016.

© Вертелецька Ю.Б., 2016.

Стаття отримана редакцією 15.04.2016 р.

Актуальність теми. Організація та нормативне регулювання міжнародної електронної торгівлі є системоутворюючим фактором і складовою процесу руху капіталу на світовому рівні. Пізнання процесу регулювання електронної торгівлі на міжнародному рівні носить як гносеологічний, так і методологічний характер з точки зору вдосконалення електронних торгів в Україні. Актуальним постає також питання вдосконалення вітчизняного законодавства та регуляторних заходів стосовно змісту міжнародних нормативних та правових норм регулювання міжнародної електронної торгівлі.

Огляд останніх джерел досліджень і публікацій. Вивченню проблем, пов'язаних з організацією й регулюванням міжнародної електронної торгівлі, присвячено наукові роботи таких вітчизняних учених, як А.С. Шаблієнко [1], О.В. Сидорова [4], В.М. Полонік [5], О.С. Василенко [7], О. Воробйова [8] та інші. Аналіз наукової літератури й періодичних джерел показав, що на сучасному етапі розвитку міжнародної електронної торгівлі питанню правового регулювання приділяється достатньо уваги, проте досі існує проблема єдиного міжнародного правового нормативного акта, який би розв'язував усі питання такої торгівлі. У науковій літературі на сьогодні не існує єдиної точки зору щодо єдиного нормативного акта регулювання світової електронної торгівлі.

Мета та завдання статті. Ураховуючи закономірний характер розвитку міжнародної електронної торгівлі, правомірно стверджувати про її роль в русі капіталу та інвестицій на світовому ринку. А це у свою чергу залежить від регуляторних заходів щодо електронної торгівлі на міжнародному рівні, що спонукає підвищення швидкості обігу капіталу та впливає на зростання світового валового продукту.

Мета та завдання статті, виходячи із цього, полягають в з'ясуванні основних завдань регуляторного механізму електронної торгівлі на світовому рівні й узагальненні проведеного аналізу на рівні системи міжнародних регулюючих інститутів електронної торгівлі.

Основний матеріал і результати. Історія правового регулювання сфери електронної торгівлі на міжнародному рівні налічує вже більше 20 років. Значна частина актів була прийнята в 1999 – 2001 рр. І це перш за все стосується регулювання правовідносин у мережі Інтернет. Однак окремі їх питання не отримали належного правового регулювання. Ураховується те, що найбільшу увагу було приділено економічним відносинам у мережі Інтернет, а саме: електронним грошам, угодам, фінансовим потокам.

На сьогодні існують різні рівні правового регулювання відносин у мережі Інтернет: міжнародний; регіональний (у рамках Європейського Союзу) національний. На кожному з цих рівнів законодавець прагне врегулювати певну сферу правовідносин. Це визначає необхідність міжнародно-правового регулювання правовідносин у мережі Інтернет, тобто уніфікацію існуючих правил.

Уніфікація норм проводиться як у рамках ЄС, так і на міжнародному рівні в рамках Всесвітньої організації інтелектуальної власності (ВОІВ), Світової організації торгівлі (СОТ), Комісії ООН з міжнародного торговельного законодавства (ЮНСІТРАЛ), Міжнародної

торгової палати (МТП), Конференції ООН з торгівлі та розвитку (ЮНКТАД), Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) тощо.

До основних правових питань розвитку міжнародної електронної торгівлі відносять такі: питання торгового права, безпека та підтвердження справжності продукції, конфіденційність, захист інтелектуальної власності, митна діяльність та оподаткування, система електронних платежів, правила, що регулюють зміст інформації в мережі Інтернет, юрисдикція, механізми врегулювання спорів, відповідальність і захист споживачів. Не всі зазначені питання мають однаковий характер або однакове значення для зацікавлених сторін (держави, ділових структур), і за практикою пріоритет зазвичай надається тим сферам, в яких уже досягнуто міжнародного консенсусу щодо методів вирішення питань електронної торгівлі та в яких для розвитку електронної торгівлі необхідно вжити заходів внутрішнього характеру [1].

Для розв'язання вищевказаних проблем багато спеціалізованих міжнародних організацій уже з початку 90-х років ХХ ст. почали робити певні зусилля з вироблення норм і рекомендацій, що охоплюють бізнес-процеси у сфері електронної торгівлі, вони покликані усунути головні перешкоди для розвитку цієї форми міжнародної торгівлі. У 1992 році ЮНСІТРАЛ почала розробляти юридичні правила з питання надання електронним документам рівноцінного статусу з традиційними паперовими й остаточно схвалила підготовлений у результаті цієї діяльності Типовий закон про електронну торгівлю. У грудні 1996 р. цей Закон було прийнято Генеральною Асамблеєю.

Головна мета Типового закону полягала в тому, щоб запропонувати національним законодавцям проект міжнародно визнаних правил, які дозволять усунути перешкоди правового характеру і створити для електронної торгівлі більш надійне правове середовище. Розроблене Керівництво про прийняття Закону спрямовано на надання допомоги законодавцям і користувачам електронної торгівлі шляхом роз'яснення положень Типового закону. Цей Закон уже використовується як зразок для багатьох країн, що прагнуть знайти належне розв'язання проблем у галузі електронної торгівлі.

Після прийняття Типового закону ЮНСІТРАЛ продовжила свою роботу над підготовкою правових норм, здатних забезпечити стабільність розвитку галузі електронної торгівлі. Вона вирішила розглянути питання, пов'язані з електронними підписами і сертифікаційними органами. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН А/51/628 від 30.01.1997 рекомендує державам при розробленні законодавства «враховувати положення Типового закону через необхідність уніфікації законодавства, застосовуваного до альтернативних паперових форм, методів передачі та збереження інформації» [2].

Європейська економічна комісія ООН 1995 року затвердила Типову угоду про обмін електронними даними, що мають обов'язкову силу для сторін, які застосовують електронний обмін даними (Типова угода про обмін для міжнародного комерційного використання електронного обміну даними). Далі робоча група з правових питань щодо спрощення процедур і практики в управлінні, торгівлі та транспорті запропонувала новий варіант типового контракту, призначений для більш широкого використання при проведенні електронних торговельних операцій.

Європейською економічною комісією ООН і Центром ООН сприяння торгівлі та електронного бізнесу прийняті такі акти:

1) Типова угода обміну при міжнародному комерційному використанні електронного обміну даними (Додаток до Рекомендації № 26 «Комерційне використання угод обміну при електронному обміні даними», прийнятої робочою групою зі сприяння міжнародним торговим процедурам Європейської економічної комісії ООН від 23.06.1995) ;

2) Угода про електронну комерцію (Рекомендація № 31, прийнята Центром ООН сприяння торгівлі та електронного бізнесу (UN/CEFACT), березень 2000 р., Женева).

Всесвітня організація інтелектуальної власності (ВОІВ) звертає особливу увагу на питання, пов'язані зі здійсненням у галузі електронної торгівлі гарантій захисту торгових знаків, авторського права і патентів. Одне з головних завдань ВОІВ у галузі електронної торгівлі пов'язане з вирішенням питання про суперечки, що виникають через невизначені взаємовідносини між іменами доменів і торговими знаками. ВОІВ ініціювала на міжнародному рівні процес розроблення рекомендацій щодо вирішення питань інтелектуальної власності, пов'язаних з іменами доменів Інтернету, включаючи проблему врегулювання суперечок.

Арбітражним і посередницьким центром ВОІВ розроблено систему врегулювання конфліктів, засновану на використанні Інтернету, здатну забезпечувати нейтральний, швидкий і дешевий розгляд суперечок, що виникають у галузі електронної торгівлі, без фізичного переміщення осіб або предметів. І хоча цю систему розроблено безпосередньо для врегулювання суперечок за назвами доменів, торговими знаками й у цілому конфліктів з питань інтелектуальної власності, вона має певні переваги з погляду швидкого і дешевого врегулювання будь-яких міжнародних комерційних конфліктів, які виникають у галузі електронної торгівлі.

Головне завдання Міжнародної торгової палати (МТП) полягає в розробленні внутрішнього регулювання електронної торгівлі, і з такою метою ця інституція підготувала низку робочих інструментів, призначених для використання діловими колами.

По-перше, МТП переглянула свої керівні принципи, що поширюються на всі види маркетингової та рекламної діяльності в Інтернеті, спрямованої на сприяння просуванню на ринок будь-яких видів товарів або послуг. Тепер відповідно до цих принципів встановлюються норми етичної поведінки, яких необхідно дотримуватися всім рекламодавцям і маркетинговим організаціям для зміцнення довіри громадськості до торгової діяльності в інтерактивному середовищі, рекламодавцям гарантується свобода вираження, завдяки цим принципам зводиться до мінімуму потреба запровадження державного регулювання щодо конфіденційності. Ключові положення цих принципів вимагають розголошення даних про особу рекламодавця, повного розкриття інформації про всі витрати й обов'язки, пов'язані з електронною торгівлею і маркетингом, і вводяться обмеження на збір та використання особистих даних.

По-друге, МТП розробила загальні методи здійснення міжнародних торгових операцій, завірених у цифровій формі. У них запропоновано перелік визначень і видів найбільш оптимальної комерційної практики, використовуваний для посвідчення документів в електронній торгівлі.

Робоча група МТП з практики електронної торгівлі розробила основоположні правила електронної торгівлі і розрахунків. Мета її роботи полягає в тому, щоб «підвищити ефективність торгівлі не тільки шляхом адаптації правил до нових технологій і носіям інформації, таким як Інтернет, а й шляхом використання цих нових засобів для узгодження торговельних операцій». У цих правилах містяться керівні вказівки для покупців і продавців з різних районів світу щодо проведення переговорів, складання контрактів і вирішення питань, пов'язаних із фінансуванням, транспортуванням або страхуванням в Інтернеті.

На Другій міністерській конференції СОТ (Женева, травень 1998 р.) з ініціативи США було прийнято окрему Декларацію з глобальної електронної торгівлі, в якій Генеральній раді СОТ було доручено розробити програму з вивчення всіх торговельних аспектів, що стосуються поняття електронної торгівлі [3].

СОТ розглядає та шукає розв'язання на багатосторонньому рівні таких складних проблем, як створення відкритого і гармонійного законодавчого середовища, надійної електронної платіжної системи, розумного податкового механізму, єдиних комерційних стандартів-правил, забезпечення захисту інтелектуальної власності, безпеки електронного торгового простору, конкуренції, дотримання конфіденційності особистої інформації, використання тарифних бар'єрів, що обмежують свободу торгівлі в Інтернеті, тощо.

У березні 1998 р. Секретаріатом СОТ опубліковано доповідь «Електронна торгівля та роль СОТ». Вона є першою спробою СОТ визначити підходи до регулювання цієї сфери міжнародної торгівлі. При цьому відсутнє чітке визначення електронної торгівлі, не вирішено питання охорони авторських прав стосовно електронної торгівлі, оподаткування угод, забезпечення приватного та конфіденційного характеру інформації, морально-етичних вимог до змісту електронних повідомлень [1].

Поряд із нормативним забезпеченням сфери електронної торгівлі ООН у формуванні міжнародного права у сфері електронної торгівлі активну участь бере Європейський Союз. У 1998 р. прийнято Директиву «Про деякі аспекти електронної торгівлі на внутрішньому ринку». Її головне завдання полягає в забезпеченні умов належного функціонування міжнародної електронної комерції між країнами – членами ЄС. Директива визначає правове регулювання широкого кола суспільних відносин у сфері електронної торгівлі. Крім загальних

положень, вона містить комплекс норм, які детальніше регулюють окремі аспекти електронної торгівлі.

Європейський Союз ухвалив не лише названі документи, але й низку інших актів, спрямованих на регулювання електронної торгівлі, серед яких директиви «Про електронну торгівлю», «Про захист споживачів у випадку укладення контрактів на відстані» та ін.

У процесі аналізу доцільно враховувати розвиток національного законодавства окремих країн щодо регулювання діяльності у сфері Інтернет (таблиця 1). Особливо активна законотворча діяльність відбувається у США та країнах Європи.

Таблиця 1

Зарубіжний досвід правового забезпечення розвитку електронної торгівлі [4]

Країна	Законодавчі акти	Урегулювання відносин у сфері електронної торгівлі
США	Основи глобальної електронної торгівлі	<ul style="list-style-type: none"> - перетворення мережі Інтернет на кероване ринковими механізмами середовище для комунікацій та обміну товарами й послугами; - сприяння розвитку електронних платіжних систем; - створення єдиних стандартів комерційних правил; - захист інтелектуальної власності в Інтернеті; - аутентифікація та персоніфікація інформації; - взаємодія інформаційних систем секторів різних галузей, у тому числі промисловості; - сприяння розвитку веб-сервісів для підтримки електронної торгівлі; - заохочення справедливої конкуренції і прагнення до взаємодії національних телекомунікаційних систем; - протистояння нетарифним обмеженням торгівлі в Інтернеті
Канада	Державна стратегія Канади	<ul style="list-style-type: none"> - забезпечення в суспільстві довіри до «цифрової» економіки: у межах партнерського діалогу уряду і приватного сектору мають бути опрацьовані питання гарантування безпеки електронних угод, криптографії, захисту приватної інформації та інтересів споживачів; - упорядкування певних проблем, які стосуються електронної торгівлі: розроблення загальних гнучких правових рамок і торгового режиму, адаптація законодавства у сфері тарифів та оподаткування, забезпечення захисту прав інтелектуальної власності на електронні продукти; - поліпшення інформаційної інфраструктури: створення нових високошвидкісних комунікаційних магістралей, забезпечення справедливих умов доступу та підключення до мереж і підтримання конкурентного середовища, розроблення відкритих стандартів і забезпечення сумісності мережевого середовища; - пропагування електронної торгівлі: проведення роботи на національному рівні щодо «електронної грамотності» населення
Азійський регіон	План упровадження системи електронної торгівлі	<ul style="list-style-type: none"> - досягнення провідних позицій у Південно-Східній Азії щодо впровадження електронної торгівлі; - встановлення відповідності елементів інфраструктури електронної торгівлі в Азії міжнародним стандартам; - максимальне узгодження основних юридичних та фінансових положень із загальноприйнятими у світі вимогами і нормами; - забезпечення поширення електронної торгівлі, високої якості навчальних програм, доступу до Інтернету; - становлення електронної комерції як частини бізнес-культури азійського суспільства завдяки оновленій системі освіти, широкому використанню її переваг підприємцями й основною частиною населення

Електронна торгівля зайняла свої позиції в системі світогосподарських взаємовідносин, сприяючи глобалізації економіки, підвищенню ефективності національних господарств та більш повному задоволенню потреб споживачів. Її використання для комерційних і адміністративних цілей вже набуло значного поширення у ряді важливих галузей економіки Європейського Союзу, Північної Америки, Австралії, Нової Зеландії та Азії.

Аналіз статистичної інформації свідчить про те, що у світі зростає частка електронної торгівлі в загальному обсязі роздрібної торгівлі. Як видно з рис. 1, частка електронної торгівлі стабільно зростає на 10% за рік. Згідно з прогнозом від DigitalGuru тренд у 10% триватиме і надалі.

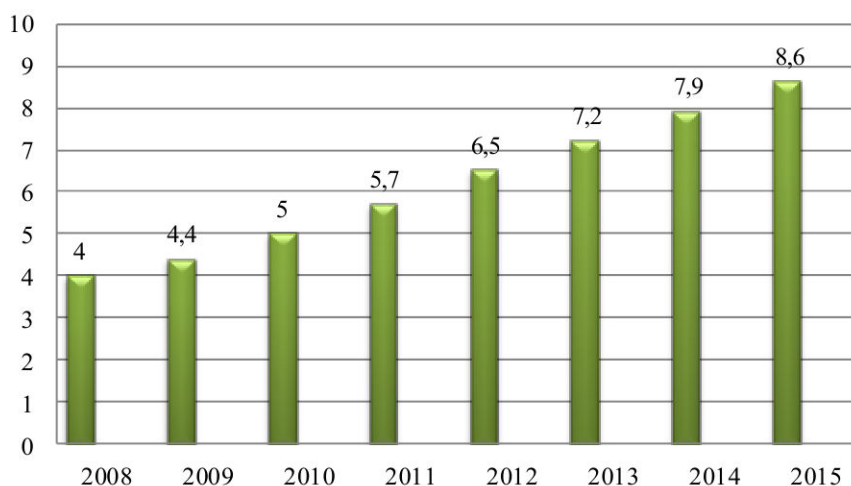

Рис. 1. Частка електронної торгівлі в роздрібній світовій торгівлі, % [5]

За оцінками, 1,1 мільярда осіб по всьому світу зробили принаймні одну покупку через Інтернет в 2014 році, серед загального відсотка всіх Інтернет-користувачів (таблиця 2). На кількість 460 млн осіб Інтернет-покупців, Азії та Океанії припадає найбільша частка – 43 % світової електронної торгівлі, й очікується, що ця кількість збільшиться до 2018 року. Найбільше зростання кількості Інтернет-покупців з 2014 до 2018 року очікується на Близькому Сході і в Африці [6].

Таблиця 2
Оцінка загальної кількості Інтернет - покупців за регіонами світу за 2014 рік з прогнозом на 2018 рік [6]

Назва регіону світу	Інтернет-покупці:			Інтернет-покупці стосовно:		
	Загальна кількість, млн ос	Прогнозне значення кількості на 2018 рік	Приріст у відсотках з 2014 по 2018 рік	загальносвітової кількості Інтернет-покупців, %	кількості населення регіону, %	кількості користувачів мережею Інтернет, %
Азія і Океанія	460,8	782,4	70	42,6	14,9	42,1
Західна Європа	182,3	210,2	15	16,9	16,9	64
Північна Америка	172,3	203,8	18	16	16	72
Близький Схід та Африка	93,6	170,6	82	8,7	8,7	31,3
Латинська Америка	84,7	139,3	64	7,8	7,8	28,2
Центральна і Східна Європа	86,4	117,4	36	8	8	41,6
Загальносвітове значення	1079,6	1623,7	50	100	100	41,3

Таким чином, проаналізувавши світову електронну торгівлю, можна стверджувати, що електронна торгівля здійснює закономірний вплив на функціонування роздрібною торгівлі країн світу, демонструючи позитивну динаміку зростання, швидке входження у соціально-економічний простір, визначаючи перспективи подальших структурних змін у торговельній мережі та інтенсифікацію конкурентної боротьби між суб'єктами підприємництва на ринку. При цьому слід враховувати, що незважаючи на загальну спільну рису (феноменальна позитивна динаміка зміни якісних та кількісних показників розвитку та глобальне охоплення світової роздрібною торгівлі), ринки електронної торгівлі країн світу мають свою специфіку та характерні національні особливості формування. Зважаючи на початковий етап розвитку ринку електронної торгівлі України, зарубіжний досвід у цій сфері є корисним, потребує поглибленого вивчення та об'єктивного прогнозування змін у майбутньому.

Висновки:

1. Електронна торгівля на міжнародному рівні є закономірним процесом розвитку світових економічних відносин і фактором збільшення швидкості обігу капіталу.
2. До основних правових питань розвитку міжнародної електронної торгівлі належать: питання торгового права, конфіденційність, захист інтелектуальної власності, митна діяльність та оподаткування.
3. До основних міжнародних інститутів, що регулюють міжнародну електронну торгівлю, відносять такі: Світову організацію торгівлі, Комісію ООН з міжнародного торговельного законодавства, Міжнародну торгову палату, Конференцію ООН з торгівлі та розвитку, Організацію економічного співробітництва й розвитку.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Шаблієнко А. С. Основні проблемні питання адміністративно - правового регулювання у сфері електронної комерції / А. С. Шаблієнко. – 2015 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://aplaw.knu.ua/index.php/arkhiv-nomeriv/4-10-2015/>
2. Directive 2000/31/EC of the European Parliament and of the Council of 8 June 2000 on certain legal aspects of information society services, in particular electronic commerce, in the Internal Market (“Directive on electronic commerce”) [Electronic resource]. – Access mode: <http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:32000L0031:EN:HTML>
3. Declaration on global electronic commerce, Second Session, WT/MIN(98)/DEC/2, adopted on 20 May 1998 [Electronic resource]. – Access mode: http://www.wto.org/english/tratop_e/ecom_e/mindecl_e.htm.
4. Сидорова О. В. Регулювання електронної економічної діяльності в зарубіжних країнах / О. В. Сидорова // Проблеми сучасної економіки. – 2011. – № 2. – С. 97–100.
5. Полонік В. М. Як розвивається ринок електронної комерції в Україні / В. М. Полонік [електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://blog.netpeak.ua>
6. Оцінка загальної кількості Інтернет - покупців за регіонами світу за 2014 рік з прогнозом на 2018 рік. – 2014 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.emarketer.com/>
7. Василенко О. С. Розвиток наукової думки в сфері уніфікації правил електронної торгівлі в рамках ЮНСІТРАЛ / О. С. Василенко // Порівняльно-аналітичне право. – 2014. – № 2-3. – С. 106–108.
8. Воробйова О. Нормативно-правове забезпечення електронної торгівлі: міжнародний досвід / О. Воробйова // Ефективність державного управління: збірник наукових праць. – 2015. – С. 269.

UDC 34:004:339.9

Dubischev Viktor, Doctor of Science, Professor. **Verteletska Julia**, student. Poltava National Technical Yuri Kondratyuk University. **Legal regulation of international electronic trade in the current development of the world economy.** The article analyzes the institutional and legal foundations of the international process of electronic trade (e-trade) by the World Intellectual Property Organization, World Trade Organization, the United Nations Commission of International Trade Law, International Chamber of Commerce, United Nations Conference of Trade and Development, the Organization for Economic Cooperation and Development.

Keywords: e-trade, legal regulation, international trade, regulations.

УДК 34:004:339.9

Дубищев Виктор Петрович, доктор економічних наук, професор. **Вертелецкая Юлия Борисовна**, студентка. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка. **Нормативно-правове регулювання міжнародної електронної торгівлі на сучасному етапі розвитку мирового хозяйства.** Проаналізовані організаційні та правові основи процесу регулювання міжнародної електронної торгівлі Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Всесвітньою торговою організацією, Комісією ООН по міжнародному торговому законодавству, Міжнародною торговою палатою, Конференцією ООН по торгівлі та розвитку, Організацією економічного співробітництва та розвитку.

Ключевые слова: електронна торгівля, правове регулювання, міжнародна торгівля, нормативні акти.

УДК 34:004:339.9

Дубищев Віктор Петрович, доктор економічних наук, професор. **Вертелецька Юлія Борисівна**, студентка. Полтавський національний технічний університет імені Юрія Кондратюка. **Нормативно-правове регулювання міжнародної електронної торгівлі на сучасному етапі розвитку світового господарства.** Проаналізовано організаційні та правові засади процесу регулювання міжнародної електронної торгівлі Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, Світовою організацією торгівлі, Комісією ООН з міжнародного торговельного законодавства, Міжнародною торговою палатою, Конференцією ООН з торгівлі та розвитку, Організацією економічного співробітництва та розвитку.

Ключові слова: електронна торгівля, правове регулювання, міжнародна торгівля, нормативні акти.